

Referanser: KM 11/07; KR 29/09; KR 66/13; KR 01/14; BM 03/08; BM 36/08; BM 26/09; BM 40/09; BM 16/13; MKR 39/13; KR 01/14; SKR 12/14; KM 14/14; MKR 36/15; KR 46/15; BM 37/15; KR 63/15; KR 08/16; KM 17/16; NFG 12/16, KR 17/16, KR 40/16, BM 33/16.

Arkivsak: 16/2425 - 96 (16/36595)

Saksdokumenter:

Tittel	Dok. ID
KR 66.1/16 Høringssammendrag om Vigselsturgi og forbønsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par KR sak 40 16 (L)(324105)	1530601
KR 66.2/16 Liturgi vigsel 2017 bokmaal	1532929
KR 66.3/16 VIGSEL 2003 og 2017 Nynorsk	1532930

Vigsel og forbønsliturgi 2017

Sammendrag

Kirkemøtet 2016 vedtok at det i tillegg til dagens liturgier for ekteskapsinngåelse og forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom kvinne og mann, «må utarbeides tilsvarende liturgier som inkluderer likekjønnede par og som kan brukes overfor alle par» (KM sak 17/16). Disse liturgiene innføres som ordinære liturgiske ordninger og gjøres gjeldende i hele Den norske kirke slik at alle medlemmene kan inngå ekteskap i sin lokale kirke. *Sakstittelen* har tidligere vært «Vigselsturgi og forbønsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par.»

Kirkemøtevedtaket 2016 sier at de nye liturgiene skal være «tilsvarende liturgier» til de gjeldende liturgiene. Dette forstås slik at de nye liturgiene i form og innhold må ligge nært opptil de någjeldende liturgiene. Samtidig må de være forskjellige fra disse ved at de også kan anvendes overfor likekjønnede par. I Kirkemøtets vedtak er det også fastsatt at saken skal forberedes til behandling på Kirkemøtet 2017.

Liturgisaken ble først behandlet i Nemnd for gudstjenesteliv, deretter i Kirkerådet, som sendte saken på høring i perioden 16. juni – 8. september 2016.

Høringen bekreftet i hovedsak at høringsforslaget svarer godt til Kirkemøtets vedtak. Dette gav et godt grunnlag for å kunne arbeide videre med saken fram til behandling på Kirkemøtet 2017. Høringsdokumentene er tilgjengelig på kirken.no (<https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/horinger-i-kirkeradets-regi/>)

De viktigste endringene som høringen medførte var:

Benevnelsene for liturgiene forenkles til henholdsvis Vigsal 2003/Forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2003 – og Vigsal 2017/Forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2017.

Den utvidede treenighetshilsenen «I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver.» er tatt inn som et mulig alternativ. I tillegg er benevnelsen «Herrens bønn» endret til «Fadervår» i punkt 9, slik det er i gudstjenesteordningen fra 2011. Begge disse endringene har bakgrunn i at flere fremhever at kravet om *samsvar* mellom 2003- og forslaget til 2017-liturgien må gi rom for å ta inn vedtatte formuleringer fra Ordning for gudstjenesten (2011).

I det fremlagte forslaget til Alminnelige bestemmelser for liturgiene er krysshenvisningen til Tjenesteordning for menighetsprester, § 7 tatt ut. Mange mener at det ikke er nødvendig med en slik henvisning til annet lovverk, og det vil bli gitt veiledning om hvordan en best kan ivareta prestens og parets ønsker, når disse er uenige om valg av vigsels- eller forbønnsliturgi.

En formulering som har blitt kritisert av mange i høringen, er innledningen til de obligatoriske tekstlesningene i punkt 4 med ordene «stadfester Gud dette fellesskapet med sin velsignelse». Hele setningen er nå tatt ut av forslaget, da den ikke synes å være nødvendig i sammenhengen. Det som sies her er allerede sagt i velkomstordene «Vi skal høre dere løfter til hverandre og be om Guds velsignelse over dere og hjemmet deres.»

Den første obligatoriske tekstlesningen som var foreslått i høringsforslaget, Sal 36, 6-10, er forkortet til vers 8-10. Den andre lesningen, 1 Joh 4,7-12, fikk liten oppslutning hos høringsinstansene og er erstattet med Kol 3,12-14. I tillegg til de nye tekstene som er foreslått, er en henvisning til 1 Mos 1,27a nå blitt det første som sies i innledningen til de to obligatoriske lesningene, i formen «Gud har skapt oss i sitt bilde...».

Et av hørings spørsmålene gjaldt forslaget om å ta inn 4 nye tekster i listen over bibeltekster som en velger å lese 2-4 tekster fra. De to obligatoriske lesningene i 2003-liturgien (1 Mos 1,27 – 28a og Matt 19,4-6) har god støtte i høringen for å beholdes som valgfrie lesninger i de nye liturgiene, som kan brukes både for likekjønnede og ulikekjønnede par.

1 Mos 2,18-20 er begrenset til kun vers 18 i det fremlagte forslaget og Rut 1,16-17 ble tatt ut i det forslaget som ble lagt fram for Kirkerådet i oktober. Av nye tekstforslag som flere enn én av høringsinstansene har fremmet, er følgende tatt inn: Fork 4,9-10a.12 og Gal 3,26-28.

Kirkerådet vedtok imidlertid i sitt møte 5.-7. oktober å ta inn Ruts bok 1,16b-17a i listen over valgfrie lesninger (enstemmig). Ordene «Vigselsordning for likekjønnede og ulikekjønnede par» ble tatt ut som undertittel på liturgiforslaget (vedtatt med 9 mot 5 stemmer). Kirkerådet la også til i sitt vedtak en henstilling om å igangsette en prosess for å oversette liturgiene til samiske språk, og oversendte så saken til Bispemøtet for læremessig uttalelse.

Bispemøtet behandlet saken Vigsal for likekjønnede par 17.-21. oktober 2016. Et samlet Bispemøte mener at denne liturgien følger opp vedtaket i Kirkemøtet på en sakssvarende måte. Biskopene har fortsatt ulikt syn på hvorvidt den nye vigselsliturgien bør anbefales også ved vigsal av ulikekjønnede par. Og mens noen biskoper hilser ordningen velkommen kan andre biskoper ikke støtte kirkelig vigsal av likekjønnede par. Bispemøtet konkluderer slik: «Med disse forutsetninger som bakgrunn har Bispemøtet ingen innvendinger mot at den oversendte liturgi fremmes som forslag til Kirkemøtet.» (BM sak 33/16)

I forslaget til vedtak er flere anliggender fra Kirkemøtets uttalelse fra 2016 tatt inn.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:

1. Kirkemøtet vedtar *Ordning for vigsel 2017* og *Ordning for forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2017*. Ordningene kan benyttes overfor alle par.
2. Kirkemøtet viderefører *Ordning for vigsel 2003* og *Ordning for forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2003*. Ordningene kan benyttes når paret er en mann og en kvinne. Ordningene justeres i tråd med gudstjenestereformens terminologi.
3. Kirkemøtet ber om at Bispemøtet utarbeider en veiledning til praktisering av vigsel- og forbønnsliturgi.
4. Kirkemøtet forutsetter at de nye liturgiene innføres som ordinære liturgiske ordninger. De gjøres gjeldende i hele Den norske kirke slik at alle medlemmene kan inngå ekteskap i sin lokale kirke fra *1. mai 2017*. Også vigslar som foretas før dette tidspunkt, og hvor den vedtatte 2017-liturgien er anvendt, er gyldige etter loven.
5. Kirkemøtet fastslår at prester har frihet til å velge om de vil foreta vigsel av likekjønnede par eller forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom likekjønnede. Andre kirkelig ansatte bør også ha en tilsvarende mulighet til ikke å medvirke ved den kirkelige handlingen.
6. Begge syn på likekjønnet ekteskap kan gis rom og komme til uttrykk i kirkens undervisning og forkynnelse.
7. Kirkemøtet henstiller til Samisk kirkeråd om at det igangsettes en prosess for å oversette vigsel- og forbønnsliturgi til de samiske språk.

Saksorientering

1. Bakgrunn

På Kirkemøtet 2016 ble det vedtatt at det «i tillegg til dagens liturgier for ekteskap og forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom kvinne og mann, må utarbeides tilsvarende liturgier som inkluderer likekjønnede par og som kan brukes overfor alle par.» De nye liturgiene vil dermed også kunne brukes overfor ulikekjønnede par.

Hele vedtaket i sak 17 på Kirkemøtet 2016 lød:

1. Kirkemøtet erkjenner at spørsmålet om homofilt samliv og vigsel av likekjønnede par er en sak som Den norske kirke etter lange samtaler og flere utredninger ikke har lyktes å enes om.
2. Kirkemøtet viser til tidligere vedtak som understreker at uenighet i dette spørsmålet teologisk bedømt ikke er av en slik karakter at det gudstjenestelige og sakramentale fellesskapet i Den norske kirke må brytes. Begge syn på likekjønnet ekteskap kan derfor gis rom og komme til uttrykk i kirkens liturgiske ordninger, undervisning og forkynnelse.
3. Et flertall i Kirkemøtet mener at det i tillegg til dagens liturgier for ekteskap og forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom kvinne og mann, må utarbeides tilsvarende liturgier som inkluderer likekjønnede par og som kan brukes overfor alle par.
4. Et mindretall i Kirkemøtet ønsker ikke kirkelig vigsel av likekjønnede par fordi det strider mot deres forståelse av ekteskapet. De av mindretallet som støtter dette vedtaket, tar likevel til etterretning Kirkemøtets sammensetning, og at slike liturgier derfor vil bli utarbeidet og implementert.
5. Kirkemøtet forutsetter at disse liturgiene innføres som ordinære liturgiske ordninger. De gjøres gjeldende i hele Den norske kirke slik at alle medlemmene kan inngå ekteskap i sin lokale kirke.
6. Kirkemøtet fastslår at prester har frihet til å velge om de vil foreta vigsel av likekjønnede par eller forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom likekjønnede. Andre kirkelig ansatte bør også ha en tilsvarende mulighet til ikke å medvirke ved den kirkelige handlingen.
(Vedtatt med 88 av 115 stemmer)

Når en vigselsliturgi for likekjønnede og en forbønnsliturgi for borgerlig inngått ekteskap for likekjønnede skal utarbeides, vises det særlig til punkt 3 i Kirkemøtets vedtak:

3. Et flertall i Kirkemøtet mener at det i tillegg til dagens liturgier for ekteskap og forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom kvinne og mann, må utarbeides *tilsvarende liturgier* som inkluderer likekjønnede par og som kan brukes overfor alle par.

I komitemerknadene til punkt 3 forstås dette slik:

I punkt 3 foreslår komiteens flertall at de nye liturgiene for likekjønnede par også må kunne benyttes for ulikekjønnede par. De någjeldende liturgiene forutsetter et syn på ekteskapet som en ordning utelukkende for kvinne og mann. Komiteens flertall har da forståelse for at de som har et annet ekteskapssyn enn dette, ønsker å benytte liturgier som inkluderer deres syn også ved vigsel av ulikekjønnede par. Endringen vil bedre få fram at de to syn på ekteskapet er legitime og at liturgiene er likeverdige.

Komiteens flertall har merket seg at punkt 3 i forslaget til vedtak omtaler de nye liturgiene som skal utarbeides, med ordet «tilsvarende». Den nye liturgien må derfor uttrykke denne intensjonen og i form og innhold ligge nært opptil någjeldende liturgi.

Kirkemøtet 2016 vedtok at de nye liturgiene også skal kunne *brukes overfor alle par*. Samtidig fastholdt Kirkemøtet at liturgiene fra 2003 fortsatt skal kunne brukes overfor mann og kvinne. Dette betyr at det vil være to vigsel- og forbønnsliturgier som kan brukes for mann og kvinne.

2. Strukturen i vigselriturgen

I gjeldende vigselriturgi fra 2003 er det ikke gjennomført et skarpt skille mellom hva som er de ekteskapsstiftende elementene og hva som er den kirkelige delen av liturgien. Det var nettopp dette en gikk bort fra med den nye vigselriturgen fra 2003. Denne endring skjedde først og fremst av regimessige grunner. I den tidligere vigselriturgen fra 1987 var høydepunktet i vigselshandlingen, selve ekteskapsinngåelsen, lagt like etter innledningsdelen. Høringen om 2003-liturgen bekreftet forslaget om å legge bort den prinsipielle todelingen og flytte ekteskapsinngåelsen lenger ut i liturgien.

Luther delte imidlertid den kirkelige medvirkning ved ekteskapsinngåelse i to ved at den kirkelige stadfestelse av ekteskapet skjedde foran kirkedøren i form av en offentlig konstatering og kunngjøring av den bekreftelse partene allerede hadde gitt hverandre (forlovelsen), mens den kirkelige handling skjedde inne i kirken, med skriftlesning og forbønn. Dette ble bestemmende for vår kirkes vigselordninger i Kirkeordinansen fra 1537/42 og Alterboken 1556. Men etter at partenes trolovelse ble opphevet som juridisk nødvendig handling i 1799, ble det ekteskapskonstituerende element endret fra trolovelsen til sammengivningen og vigselen i kirken, slik vi ser det i ordningene fra 1580/89. Kirkeordinansen av 1685 foreskriver at ekteskapsinngåelsen skal skje «opp imod Alteret». Prestens erklæring om at de var rette ektefolk («ret Ectefolck at vere») ble det avgjørende ledd juridisk sett. Liturgikeren Helge Fæhn skriver følgende om denne utviklingen:

Allerede i reformasjonsårhundret forlot man altså Luthers syn og tok samme avgjørelse som det katolske konsil i Trient hadde tatt 20 år tidligere: Ved inngåelse av ekteskap er den kirkelig-liturgiske del avgjørende, og i tillegg til de to Ja-ord er det prestens ord og handling som rettslig binder dem sammen. (Fæhn: *Gudstjenestelivet i Den norske kirke*, side 143)

3. Hva fra 2003-liturgen er beholdt og hva er endret i Vigsel 2017?

I det følgende tar vi utgangspunkt i 2003-liturgen og går gjennom denne punkt for punkt. 2003-liturgen er utgitt på nytt av Verbum i 2014 med bibeltekstene etter den nye bibeloversettelsen, og det er disse tekstformene som er anvendt når 2003-liturgen gjengis.

A. Innledende rubrikk til Vigsel 2017

Et kjennetegn ved 2003-liturgien er at den i større grad gir rom for medvirkning av brudeparet og av brudefølget i form av ord, musikk, høytlesning, lystenning mm. Den innledende rubrikken sier noe om dette, og kan gjelde på samme måte ved vigsel av likekjønnede par. Den eneste endring er at ordet «brudeparet» blir til «paret».

B. 1. Preludium/Inngang

Rubrikken i gjeldende vigselsturgi lyder slik:

Orgelmusikk eller annen egnet musikk til preludium/inngang. Brudeparet kan gå sammen fram til koret og sette seg på sine plasser. Dersom det er ønskelig, kan brudeparet, en eller begge, forlovere, representant(er) for familiene, liturg og andre gå inn i kirken i prosesjon. Deretter kan det fremføres egnet vokal- eller instrumentalmusikk.

Dersom det er ønskelig, kan brudeparet, en eller begge, forlovere, representant(er) for familiene, liturg og andre gå inn i kirken i prosesjon.

I vår norske vigselstradisjon har brudeparet gått sammen inn, og dette er videreført som den primære anbefaling i 2003-liturgien. I nyere tid har imidlertid mange praktisert at bruden følges inn av sin far eller en annen representant fra familien. Dette har historisk sett vært forbundet med en overdragelse av bruden fra farens familie til brudgommens, men kan også forstås som et oppbrudd hvor ektefellene blir nye «førstepersoner» for hverandre. I dag oppfattes dette vel også mer som en iscenesettelse av kjønn og av kjønnsforskjellen, også i valget av klær for brud og brudgom. Denne nye, vestlige form for kristen vigsel er også blitt populær i andre deler av verden, ikke minst i Østen. Ved noen forbønnshandlinger for likekjønnede par som vi har sett hos oss, har også brudekjole for kvinner og smoking for menn vært brukt, men begge partene går inn sammen.

2003-liturgien gir anledning til at bruden kan ledsages inn i prosesjon, men utelukker heller ikke at brudgommen følges inn, noe som vel neppe er vanlig praksis. En kan derfor si at det allerede i vigselsturgien fra 2003 er lagt til rette for stor frihet for hvordan inngangsprosesjonen kan legges opp, og dette er videreført i forslaget til Vigsel 2017.

Et viktig spørsmål er hvilke begreper en bruker ved likekjønnet vigsel. Skal en fortsatt bruke ordet «brudeparet», eller ordet «brudefolkene», slik den nye ekteskapsloven omtaler paret som? I det fremlagte liturgiforslaget har Nemnd for gudstjenesteliv valgt ikke å bruke disse to kjønnede ordene. NFG har drøftet det kjønnsnøytrale ordet «vigselsparet» og omskrivninger som «de som skal vies», «de som skal inngå ekteskap» i rubrikkene i liturgien. NFG landet imidlertid på i hovedsak å bruke ordet «paret» i første del av liturgien og ordet «ekteparet» etter erklæringen om at ekteskapet er inngått.

I en samtale med Språkrådet er det bekreftet at «vigselsparet» er et lite brukt ord, og at et kort, nøytralt ord ofte er å foretrekke, som «paret». Språkrådet bekreftet også at selv om ordet «bryllup» opprinnelig betyr «brude-løp», brukes det i dag ofte om likekjønnede par. NFG valgte da å bruke dette ordet i det nye forslaget.

C. 2 Inngangsort og 3 Salme

Også punkt 2 med treenighetshilsen og prestens velkomstord, og punkt 3 med salme kan beholdes som det står i den nye vigselsordningen for likekjønnede par. NFG vedtok imidlertid å legge til en tredje mulighet til treenighetshilsen, en mulighet som allerede finnes i Ordning for hovedgudstjeneste fra 2011: «I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver.» NFG anbefalte denne utvidede treenighetshilsenen ut fra hensynet til

kjønnsnøytralt språk, og dette er tatt inn i det nye forslaget og i den justerte versjonen av 2003-liturgien.

D. 4 Skriftlesning

Det er i dette avsnittet det er aktuelt å gjøre vesentlige endringer i den nye vigsel-liturgien. Det gjelder både de innledende ordene om at «mann og kvinne skal være ett», og det gjelder det obligatoriske skriftordet fra 1 Mos 1, 27-28a hvor det sies «til mann og kvinne skapte han dem» og «vær fruktbare og bli mange...». Samtidig kan selve ansatsen om at «Gud har skapt oss til å leve i fellesskap» videreføres. Både skapelsesmotivet og fellesskapsmotivet bør komme til uttrykk i innledningen, og det bør sies noe om hva ekteskapet er når dette inkluderer likekjønnede par.

NFG foreslo følgende innledningsord, som henter mange formuleringer fra 2003-liturgien:

Vi er skapt til å leve i fellesskap med Gud og med hverandre. Når to har valgt å inngå ekteskap, stadfester Gud dette fellesskapet med sin velsignelse. Å leve sammen i ekteskap er å leve i tillit og kjærlighet, dele gleder og sorger og trofast stå ved hverandres side livet ut.

Så til spørsmålet om de innledende skriftlesningene, det som Nemnd for gudstjenesteliv i 2003 omtalte som «fundamentalordene», altså 1 Mos 1,27-28a og Matt 19,4-6:

I saksdokumentet til vigsel-liturgien fra 2003 forstås Luthers ord om ekteskapet som «ein weltlich Geschäft» (en verdslig sak) slik at den «som verdslig-timelig stand er *innsatt* av Gud, den er *hellig* og «har hans ord for seg»», - samtidig som «det konstituerende i ekteskapsforståelsen for Luther er partenes gjensidige beslutning om å ville inngå ekteskap, altså deres gjensidige *consensus* og en offentliggjøring av samme.» Som en forutsetning for fundamentalordene la NFG (2003) til grunn at «selv om utformingen av ekteskapsinstitusjonen nok varierer, til dels betydelig, gjennom historien, så er det likevel i bibelsk perspektiv noe som står fast også for denne «borgerlige» eller samfunnsmessige ordning». Dette ble beskrevet slik:

Jesus springer over denne variasjonen når han i sin undervisning griper tilbake til «begynnelsen» (*archee, bereshit*) som kritisk norm. De aspekter ved menneskelivet og ekteskapet som hører til på et plan som karakteriseres som *i begynnelsen*, og som nettopp i denne betydning kan kalles *fundamentale*, ligger da i *gudbilledligheten, kjønnspolariteten, foreningen* av mann og kvinne, den mulighet (hverken sikkerhet eller nødvendighet) til *videreføring av livet* som ligger i dette samlivet, samt *velsignelsen* fra Gud. Om disse fundamentale perspektivene er den øvrige bibelske overlevering og Jesu undervisning åpenbart helt overens (s 16 i saksdokumentet til BM 08/03).

I tråd med dette fremholder *mindretallet* i Bispemøtets uttalelse fra 2013 (Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv) at det kristne syn på ekteskapet kjennetegnes av følgende konstituerende elementer:

- Kjønnsdifferensieringen, at det dreier seg om én mann og én kvinne.
- Et gjensidig samtykke mellom de to.
- En offentlig og forpliktende inngåelse av ekteskapet.

Dersom kjønnsdifferensieringen ikke er til stede, faller et konstituerende element for ekteskapet bort, og samliv mellom likekjønnede blir derfor noe annet enn ekteskap, uansett hvilke etiske kvaliteter dette samlivet ellers måtte ha (s 8-9).

Mindretallet viser også til Lærenemndas innstilling «Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken» fra 2006 (s 129), hvor et stort flertall i nemnda «ser det som viktig å framheve ekteskapet mellom kvinne og mann er uttrykk for en orden i skaperverket som gir seg av kjønnsdifferensieringen. Denne setter relasjonen mellom mor, far og barn i en særstilling og gjør den til en grunn celle i samfunnet» (s 9).

Dette utdyper *mindretallet* slik:

Likevel er det særegne ved barns forhold til sine biologiske foreldre en sentral faktor å ivareta når samfunnet skal lage ordninger for familieliv. Dette understreker betydningen av forholdet mellom mann og kvinne i ekteskapet og ekteskapet som en grunnleggende institusjon i samfunnet som det i dag er grunn til å ivareta og styrke (s 10).

Når det i dag skal utarbeides en vigselsturgi som inkluderer likekjønnede par, må spørsmålet om *fundamentalord* ses i lys av den nye ekteskapsloven og den ekteskapsforståelsen som Bispemøtets **flertall** gav uttrykk for i sin uttalelse fra 2013 og bispemøteutredningen *Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv* (2013). I denne utredningen sies følgende om hva ekteskap er:

Ekteskapet som rettslig orden er definert i ekteskapsloven. Den må kirken forholde seg til og akseptere. Ekteskapsloven gir, som vi har sett ovenfor, ikke noen innholdsmessig definisjon av hva et ekteskap er, men nøyer seg med å sette opp vilkår om hvem som kan inngå ekteskap og formkrav til hvordan dette skal skje. Rettigheter og plikter som er knyttet til en status som gift følger av annet lovverk. Både det borgerlige vigselstrialet og kirkens liturgi vil på den annen side romme både en definisjon av ekteskapet og en mer utfyllende beskrivelse av ekteskapets innhold (*Sammen* 2013, side 77).

Her fremholdes altså at selv om ikke ekteskapsloven definerer hva et ekteskap er, så vil en fremtidig liturgi gjøre det.

I Bispemøtets uttalelse fra 2013, «Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv», retter *flertallet* i Bispemøtet oppmerksomheten mot 1 Mos kapittel 2 i stedet for 1 Mos kapittel 1:

I den andre skapelsesfortelling (1 Mos 2,18. 24) handler det primært ikke om ekteskapet som sosial institusjon, men om at vi som mennesker er skapt til å leve i relasjon til hverandre. At vi er relasjonelle vesener uttrykker seg også i den fundamentale draging og det intime fellesskap mellom mann og kvinne. Det sies også om kvinnen som Gud ville skape, at hun skal være «en hjelper av samme slag» (1 Mos 2,18). Slik blir perspektivet i andre skapelsesfortelling noe vi kan gjenkjenne som en sentral side ved vår tids ekteskapsforståelse med dens vekt på tillit, likeverd og frivillighet [...]. Det er grunn til å understreke betydningen av at den personlige relasjonen mellom ektefellene som grunnlag for ekteskapsinngåelsen er styrket i vår tid. Ekteskapet har betydning utover de forhold som har å gjøre med slektens videreføring. Seksualiteten er et uttrykk for kjærlighet og fellesskap og er ikke bare knyttet til forplantning og videreføring av slekten.

[...] også det bibelske materialet vektlegger en dimensjon ved ekteskapet som åpner for homofiles ønske om å leve i et kjærlighetsforhold preget av verdier som tillit, troskap og samhold livet ut, og som vi i dag fremdeles må legge vekt på i ekteskapsforståelsen (s 3-6)

Bispemøtets *flertall* fremsetter følgende momenter ved ekteskapsforståelsen:

- Ekteskapet er konstituert av et løfte gitt i offentlighet og offentlig anerkjent.

- Dette er et løfte om trofast og livsvarig, monogamt samliv.
- Selv om det ikke konstituerer ekteskapet, er det viktig å se ekteskap som en frivillig, gjensidig og likeverdig relasjon mellom to parter som hver gir seg selv og sitt liv til hverandre.
- Ved å inngå ekteskap tar hver av partene på seg ansvaret for å ivareta den andre under alle livsvilkår (i gode og onde dager).

En kan si at disse fire momentene er uttrykt i det *løftet* som paret avlegger i vigselsturgien fra 2003. Det er strengt tatt ikke nødvendig med *fundamentalord* ut fra momentene som Bispemøtets *flertall* (2013) angir, da disse kommer til uttrykk i selve ekteskapsløftet. Da NFG våren 2016 drøftet spørsmålet om *fundamentalord* i en vigselsturgi for likekjønnede, konkluderte nemnda med *ikke* å videreføre slike *fundamentalord*, men heller føye til følgende nye tekstalternativer i skriftlesningen: 1 Mos 2,18, Rut 1,16b-17a, Joh 13,34-35 og Gal 3,28. Samtidig ønsket NFG å beholde alle de 20 tekstalternativene som finnes i gjeldende liturgi, også 1 Mos 1,27-28a og Matt 19,4-6, men altså *ikke* som obligatoriske tekster, men tekster som en kunne velge blant.

I det fremlagte forslaget er det heller ikke innført *fundamentalord*, men det er foreslått at to skriftlesninger skal være obligatoriske og leses av liturgen/presten. Den første obligatoriske lesningen er Salme 36, 8 -10. Denne teksten løfter blikket og takken mot Gud og inneholder flere skapelsesteologiske motiver og en lovprisning av Guds kjærlighet og gleden over å være i Guds hus.

Den andre obligatoriske teksten er etter høringen endret til Kol 3,12b-14. I tillegg skal 2-4 andre bibeltekster leses, gjerne av medlemmer av bryllupsfølget, slik det også er i gjeldende vigselsturgi.

E. 5 Salme og 6 Tale

Det foreslås ingen endringer her.

F. 7 Ekteskapsinngåelse

Innledningsordene om å komme «fram til Herrens alter» er beholdt i det fremlagte forslaget. Deretter følger spørsmålet om de to vil ha hverandre til ektefelle, om de vil elske og ære hverandre og «bli trofast» hos hverandre «inntil døden skiller dere». At paret som vies lover *å elske og ære* hverandre og *bli trofast* hos hverandre *i gode og onde dager inntil døden skiller dem*, vil vel de fleste forvente i en kirkelig vigselsturgi (jfr. alternativ A i vigselsturgien fra 2003). Dette ligger også som en uttrykt forutsetning i Bispemøtet og i den videre kirkelige debatten om likekjønnet samliv.

Alle disse formuleringene er tatt inn i det nye vigselsturgiforslaget. Både alternativ A og alternativ B i det som sies i vigselsturgien fra 2003 videreføres.

Når liturgen skal rette spørsmålene til de to, er det foreslått at «liturgen henvender seg til den som står til venstre først». Dette er en innarbeidet *liturgisk* skikk som foretrekkes framfor å spørre den eldste først, noe som er vanlig i borgerlige vigsler av likekjønnede. Ordene *brudgom* og *brud* er ikke brukt i forslaget til Vigsel 2017.

Deretter følger *håndslaget* og prestens erklæring om at de er *rette ektefolk*. Ut fra ekteskapsloven skal - som vist ovenfor - vigsler erklære dem for å *være ektefolk*. Formuleringen i kirkelig vigselsturgi er: «For Guds ansikt og i disse vitners nærvær har dere

nå lovet hverandre at dere vil leve sammen i ekteskap, og gitt hverandre hånden på det. Derfor erklærer jeg at dere er rette ektefolk.» Dette er en lenge innarbeidet formulering (siden 1580) som det ut fra Kirkemøtets vedtak er naturlig å ta inn i den nye vigselsturgien for likekjønnede.

G. 8 Overrekkelse av ringer

Ringene er i vigselsturgien fra 2003 omtalt som «tegn på løftet om troskap». Både alternativ A og B kan videreføres i en vigselsturgi for likekjønnede.

H. 9 Forbønn

Benevnelsen «Herrens bønn» er erstattet av benevnelsen «Fadervår» i den nye gudstjenesteordningen fra 2011, og dette er innført både i 2017 – og 2003-liturgien. Den innledende formuleringen i A-alternativet til forbønn i 2003-liturgien («Gode Gud, du som har innsatt ekteskapet og velsignet kvinne og mann, vi ber deg: La din velsignelse...») er endret til:

«Barmhjertige Gud, vi ber deg for *NN* og *NN* og deres ekteskap. La din velsignelse...».

I B-alternativet gjøres det ingen språklige endringer. Muligheten til å si ordene som står i parentes: [barn kan vokse opp i trygghet] er også tatt inn i det nye forslaget. Det er tenkt brukt der det allerede finnes barn i familien, enten dette gjelder mann og kvinne eller likekjønnede par.

Ettersom det er kommet en ny salmebok etter at vigselsturgien ble vedtatt i 2003, er det føyd til noen nye bønesalmer under forbønnshandlingen.

Både den gamle og den nye oversettelsen av Fadervår er med i begge liturgiene. Også andre bibeltekster er gjengitt etter den nye oversettelsen både i 2003-liturgien og i det nye forslaget.

I. Punkt 10 Musikk/symbolhandlinger, punkt 11 Salme og Punkt 12 Velsignelse og Punkt 13 Utgang

Disse avsluttende delene av vigselordningen fra 2003 er videreført uten endringer i 2017-forslaget.

H. Skriftlesninger

Alle alternative skriftlesningene i 2003-liturgien er videreført og noen nye lesninger er lagt til Disse er gjengitt til slutt i vedlegget hvor de to vigselsturgiene er sammenstilt.

Bispemøtet i Den norske kirke gav i 2013 en uttalelse om «Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv». I spørsmålet om kirkelig vigsel for likekjønnede delte Bispemøtet seg i et flertall, som anbefalte dette, og et mindretall, som ikke anbefalte dette. Biskopene fremholdt at uenighet i dette spørsmålet teologisk bedømt ikke er av en slik karakter at det gudstjenestelige og sakramentale fellesskapet i Den norske kirke må brytes.

Høsten 2015 gav Bispemøtet et omforent forslag til Kirkemøtet 2016 om å ivareta to syn på dette spørsmålet ved å la vigsel- og forbønnsliturgiene fra 2003 fortsatt bli brukt ved vigsel av mann og kvinne, mens de nye liturgiene brukes ved vigsel av likekjønnede par.

4. Arbeids- og vedtaksprosessen i 2016 med ny vigselsturgi

A. Behandlingen i Nemnd for gudstjenesteliv våren 2016 (NFG 12/16)

Liturgisaken ble i mai behandlet i Nemnd for gudstjenesteliv (NFG), slik det er fastsatt i Regler for saksbehandling i liturgisaker. Generelt var NFG opptatt av å legge teksten nær opp til gjeldende vigselsliturgi fra 2003. NFG la også vekt på ekteskapet som samfunnsordning og ønsket å beholde bønneformuleringen i 2003-liturgien: «Gi dem og alle ektefolk å vokse og modnes i kjærlighet». Dessuten ønsket NFG – i tråd med 2003-liturgien – å ta inn i innledningen til skriftlesningen en formulering om at vi er skapt til å leve i fellesskap med *Gud*, og ikke bare med *hverandre*. NFG vedtok formuleringen «Vi er skapt til å leve i fellesskap med Gud og med hverandre.»

NFG gikk også bort fra tanken om å legge inn nye, obligatoriske «fundamentalord» om ekteskap. De to tekstene som er obligatoriske i 2003-liturgien (1 Mos 1,27-28 og Matt 19,4-6) ble flyttet til de valgfrie tekstlesningene som finnes i 2003-liturgien. I tillegg vedtok NFG å ta inn tre nye valgfrie tekster: Rut 1,16-17, Ordsp 27,19 og Gal 3,28.

NFG vedtok også å ta inn et nytt alternativ til treenighetshilsen som allerede finnes i gudstjenesteordningen: «I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver.» Dessuten tok NFG ut treenighetshilsen «Vår Herre Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet og Den hellige ånds samfunn være med dere alle.»

B. Kirkerådets behandling i juni 2016 (KR 22/16)

Forslaget som ble lagt fram for Kirkerådet fulgte langt på vei NFGs forslag, men det ble foreslått endringer i punkt 4 ved at to obligatoriske tekstlesninger ble satt inn og mindre justeringer ble foretatt enkelte andre steder. Det ble er lagt vekt på at de nye vigsel- og forbønnsliturgiene for likekjønnede skulle ligge enda nærmere opptil någjeldende vigsel- og forbønnsliturgier. Og som obligatoriske tekster – men altså ikke som «fundamentalord» - ble det foreslått Sal 36,6-10 og 1 Joh 4,7-12, som også ble ført videre i høringsforslaget.

Kirkerådet fattet følgende vedtak i saken (KR 22/16):

1. Kirkerådet sender forslag til liturgi, med de endringer som fremkom i møtet, ut på høring.
2. Liturgien og saken får den foreløpige tittel Vigselsliturgi og forbønnsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par. Kirkerådet tar endelig stilling til tittelen etter høringen.
3. Kirkerådet ber om å få saken tilbake på oktobermøtet med sikte på behandling i Kirkemøtet 2017.

C. Høringen – og endringer som er tatt inn i det vedlagte forslaget

Saken ble så sendt på høring i perioden 16. juni – 8. september. Høringen ble sendt til 36 høringsinstanser, og 31 av disse har gitt høringssvar. Det ble også invitert til en åpen høring og 39 organisasjoner, sammenslutninger og enkeltpersoner har gitt høringssvar.

Et utførlig *høringssammendrag* med gjengivelse av mange uttalelser fra høringsinstansene til de 10 høringsspørsmålene og med konklusjoner til de enkelte punktene er vedlagt i denne saken til Kirkemøtet. I den følgende teksten er kun de viktigste endringene i liturgiene etter høringen skrevet inn:

Høringen bekrefter at høringsforslaget er i tråd med Kirkemøtets vedtak. Dette gav et godt grunnlag for å kunne arbeide videre med saken med tanke på behandling på Kirkemøtet 2017.

Det er bred enighet i høringen om at de foreslåtte benevnelsene på liturgiene «Vigselsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par» og «Forbønnsliturgi for borgerlig inngått ekteskap for

likekjønnede og ulikekjønnede par» er for tunge og byråkratiske benevnelser. Det foreslås å kalle liturgiene henholdsvis Vigsel 2003/Forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2003 – og Vigsel 2017/Forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2017.

Noen høringsinstanser fremhever at vedtaket om at de nye liturgiene skal være *tilsvarende* 2003-liturgiene er tolket litt for strengt (PF, TF, PTS, NKTF, Oslo bispedømmeråd, Hamar biskop og Hamar bispedømmeråd og Nidaros bispedømmeråd). Det vises særlig til at det i høringsforslaget ikke er tatt inn allerede godkjente formuleringer fra Ordning for hovedgudstjeneste 2011.

Denne siste innvendingen er imøtekommet i forslaget til Kirkemøtet ved at den utvidede formen for treenighetshilsen er tatt inn som et mulig alternativ i punkt 2: «I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver». I tillegg er benevnelsen «Herrens bønn» endret til «Fadervår» i punkt 9, slik det er i gudstjenesteordningen fra 2011.

I det fremlagte forslaget til Alminnelige bestemmelser for liturgiene er krysshenvisningen til Tjenesteordning for menighetsprester, § 7 tatt ut. I andre avsnitt i denne paragrafen står det:

Forrettende prest har ansvaret for å lede forberedelsen og gjennomføringen av gudstjenester og kirkelige handlinger. Presten har i denne sammenheng rett til å treffe beslutning i alle forhold der beslutningsmyndigheten ikke er lagt til andre enn presten.

Grunnen til at henvisningen til denne paragrafen er tatt ut, er at mange mener det ikke er nødvendig med en slik henvisning til et annet lovverk, som Kirkemøtet også vedtar. Dessuten synliggjør formuleringen kun *prestens*, og ikke *parets* syn og ønske om hvilken av de to liturgiene som skal brukes overfor ulikekjønnede par. Det vil også på annen måte bli gitt veiledning om hvordan en kan ivareta både prestens og parets ønsker, når disse ikke blir enige om valg av vigsel- eller forbønnsliturgi for mann og kvinne. Bispemøtet behandlet saken Veileder til ny vigsel-liturgi (BM 34/16) på sitt møte i oktober 2016 og vedtok å ta opp saken til ny behandling på møtet 14. desember 2017.

En formulering som har blitt kritisert av mange i høringen, er innledningen til de obligatoriske tekstlesningene i punkt 4 («Når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap, stadfester Gud dette fellesskapet med sin velsignelse.») Høringsinstanser med ulike ekteskapssyn mener at dette er en for bastant påstand, og at den her, til forskjell fra 2003-liturgien, også refererer til det konkrete paret som skal vies, og ikke til ekteskapsordningen som sådan, noe en bør unngå. Flere alternative formuleringer ble foreslått, blant annet «stadfester vi dette fellesskapet og ber om Guds velsignelse». Andre (Hamar biskop og bispedømmeråd, Sør-Hålogaland biskop og bispedømmeråd) foreslo å stryke setningen, da det som sies her allerede er sagt i velkomstordene, og dette er tatt til følge i det fremlagte forslaget.

Den første obligatoriske tekstlesningen som var foreslått i høringsforslaget, Sal 36, 6-10, fikk bred støtte, men gjerne i forkortet form. Den er nå forkortet til versene 8-10. Av andre forslag som kom inn, kan nevnes Sal 8,4-5. Denne teksten ble foreslått av TF, men er ikke tatt inn, da den ikke uttrykker fellesskap eller relasjoner mellom mennesker. Flere ønsket *ikke* å ha noen obligatorisk tekst, men at presten i samråd med paret avgjør tekstvalget (bl a MF). Ut fra hensynet til samsvar med 2003-liturgien og hensynet til fasthet i liturgien, er dette ikke tatt til følge i det fremlagte forslaget.

Den andre obligatoriske lesningen, 1 Joh 4,7-12, fikk lite støtte i høringen og er erstattet med Kol 3,12-14, som flere foreslo. Mot 1 Joh 1 4,7-12 som obligatorisk tekst ble det innvendt at teksten både er krevende å forstå og ikke så lett å assosiere til den aktuelle situasjonen ved vigsel av et par. Teksten i Kol 3,12-14 gir derimot umiddelbare assosiasjoner til samliv når den

leses i en vigsel, og teksten inneholder også et tydelig kristologisk poeng («Som Herren har tilgitt dere, skal dere tilgi hverandre.») Bibelteksten er også godt innarbeidet i vår vigselstradisjon og er den eneste obligatoriske teksten i den nye danske vigsel-liturgien for likekjønnede par.

I tillegg til de nye tekstene som er foreslått, er også en henvisning til 1 Mos 1,27a tatt inn som det første som sies i innledningen til tekstlesningene: «Gud har skapt oss i sitt bilde....».

Et av høringsspørsmålene gjaldt forslaget om å ta inn 4 nye tekster i den omfattende listen over bibeltekster som en velger å lese 2-4 tekster fra. De to første tekstene som var foreslått, er de to obligatoriske lesningene i 2003-liturgien: 1 Mos 1,27 – 28a og Matt 19,4-6. Høringen gav nesten enstemmig tilslutning til at disse to tekstene kan være blant de mulige lesningene i de nye liturgiene, ettersom denne liturgien også kan anvendes når paret er mann og kvinne.

Derimot var det mange innvendinger mot å ta inn 1 Mos 2,18-20. Noen høringsinstanser (bl a Borg biskop og bispedømmeråd) foreslo å begrense lesningen til bare vers 18, og dette verset er foreslått tatt inn som en valgfri lesning.

Teksten fra Ruts bok (Rut 1,16-17) var svært mange høringsinstanser avvisende til, ikke minst fordi denne handler om forholdet mellom svigerdatter og svigermor, men også fordi ordene «din Gud er min Gud» kan være problematisk i en vigsel. Andre viste til at denne teksten har vært brukt i slike liturgier og selv om den handler om en svigerdatter og en svigermor, kan den fylle en funksjon som valgfri tekst og si noe om trofaste relasjoner (Preses og andre). Kirkerådet vedtok i oktober 2016 å ta inn denne teksten i en forkortet form: Rut 1,16b-17a (KR 40/16).

Av nye tekstforslag som flere enn én av høringsinstansene har fremmet, er følgende tatt inn: Fork 4,9-10a.12 og Gal 3,26-28.

Fire høringsinstanser etterlyser et tredje alternativ til formulert forbønn i punkt 9 (PF, TF, Sør-Hålogaland biskop og bispedømmeråd). Ønsket er at denne bønnen skal være kortere og ha en mer «åpen» karakter. En slik ny bønn er ikke tatt inn i forslaget.

For øvrig er det gjort noen mindre redaksjonelle endringer i anvisningene (rubrikkene) i liturgiene og en språklig endring i nynorskversjonen.

Det er ikke kommet inn endringsforslag som kun gjelder forbønnsliturgien, men mye av det som er endret i vigsel-liturgien vil også gjelde for forbønnsliturgien.

Av hensyn til samsvar mellom de to liturgiene foreslås det at også 2003-liturgien justeres i tråd med Ordning for hovedgudstjeneste. Det betyr at den utvidede treenighetshilsen tas inn som et alternativ, at benevnelsen på Herrens bønn endres til Fadervår, og at en i Alminnelige bestemmelser endrer kunngjøring av vigsel fra «bør» til «kan» som svarer mer til dagens praksis, slik det også er foreslått i det nye vigselforslaget.

D. Kirkerådets vedtak i oktober 2016 (KR 40/16)

Etter høringen behandlet Kirkerådet saken på nytt i møtet 5.-7. oktober 2016 og fattet følgende vedtak:

1. Kirkerådet oversender de nye liturgiforslagene som er fremlagt etter høringen med de endringer som fremkom i møtet, til Bispemøtet for læremessig uttalelse.
2. Kirkerådet anbefaler at 2003-liturgiene oppdateres i tråd med gudstjenestereformens terminologi.

3. Kirkerådet ber om å få saken tilbake på møtet 7.-9. desember med tanke på behandling i Kirkemøtet 2017.
4. Det henstilles til at det igangsettes en prosess for å oversette liturgiene til de samiske språk. (KR sak 40/16)

E. Bispemøtets vedtak i oktober 2016 (BM 33/16)

Bispemøtet behandlet saken på sitt møte 17.-21. oktober 2016 og gav følgende uttalelse:

Bispemøtet takker for oversendt forslag til ekteskapsliturgi: VIGSEL 2017 - Vigselsordning for likekjønnede og ulikekjønnede par.

Et samlet Bispemøte mener at denne liturgien følger opp vedtaket i Kirkemøtet (KM sak 17/16) på en sakssvarende måte. Samtlige biskoper støttet dette vedtaket under Kirkemøtet.

Det er imidlertid fortsatt uenighet i Bispemøtet om hvorvidt kirken bør foreta vigsler av likekjønnede par. Samtidig er hele Bispemøtet enig om at denne uenigheten ikke er av en slik karakter at det gudstjenestelige og sakramentale fellesskapet i Den norske kirke må brytes. Det vises her til tidligere vedtak i Bispemøtet (BM sak 16/13).

Biskopene har videre ulikt syn på hvorvidt den nye vigselsliturgien som vil bli innført, bør anbefales brukt også ved ekteskapsinngåelser mellom kvinne og mann.

Noen biskoper forstår ekteskapet som en god og teologisk forsvarlig ordning for samliv også for likekjønnede par. Disse biskopene hilser derfor ordningen med vigsel av likekjønnede par velkommen. De ser videre positivt på at VIGSEL 2017 kan brukes som et alternativ også ved vigsel av ulikekjønnede par.

Andre biskoper støtter ikke kirkelig vigsel av likekjønnede par, men tar til etterretning at et flertall i Kirkemøtet vil innføre denne ordningen. Disse biskoper vil heller ikke kunne anbefale VIGSEL 2017 ved inngåelse av ekteskap mellom ulikekjønnede. De anbefaler at en bruker nåværende vigselsliturgi, siden denne liturgien formidler en forståelse av ekteskapet som en ordning for kvinne og mann.

Med disse forutsetninger som bakgrunn har Bispemøtet ingen innvendinger mot at den oversendte liturgi fremmes som forslag til Kirkemøtet. (BM sak 33/16)

Ut fra denne læremessige uttalelsen er Kirkerådets liturgiforslag u-endret etter Bispemøtebehandlingen.

5. Forbønsliturgi 2017

Forbønsliturgi for borgerlig inngått ekteskap er utarbeidet i tråd med endringsforslagene for *vigselsliturgi 2017* og etter samme mønster som en finner mellom vigsels- og forbønsliturgi fra 2003. Dette betyr blant annet at ordet «paret» går ut og erstattes i hele forbønsliturgien av ordet «ekteparet».

I punkt 2 Inngangsord erstattes velkomstordene til følgende formulering (som er identisk med gjeldende forbønsliturgi):

L Kjære (fullt navn nevnes) og (fullt navn nevnes), den (dato nevnes) inngikk dere ekteskap i (stedet nevnes). Dere er kommet hit til (kirken nevnes) fordi dere ønsker

kirkens forbønn for deres ekteskap. Vi er samlet for å glede oss med dere og be om velsignelse over dere og hjemmet deres.

Deretter kan liturgen si noe om anledningen og gudstjenesten som følger, og eventuelt avslutte slik:

I punkt 7 Ekteskapsinngåelse endres overskriften til *7 Fremstilling av ekteparet* (som i gjeldende forbønnsliturgi) og hele punkt 7 erstattes med følgende korte tekst:

Ekteparet går sammen fram til alteret.

Enten *A*

L For offentlig myndighet har dere lovet å leve sammen i ekteskap. Dette løftet betyr at dere skal være ett og holde trofast sammen i gode og onde dager inntil døden skiller dere. Etter deres ønske vil vi i dag be for dere og stille deres ekteskap og hjem inn under Guds velsignelse.

Eller *B*

L (begges fulle navn nevnes), dere har for offentlig myndighet lovet å leve sammen i ekteskap. Vil dere fortsatt elske og ære hverandre og trofast holde sammen i gode og onde dager inntil døden skiller dere?

Ekteparet svarer, etter hverandre eller sammen:

Ja.

L Etter deres ønske vil vi i dag be for dere og stille deres ekteskap og hjem inn under Guds velsignelse.

Punkt 8 Overrekkelse av ringer faller bort i forbønnsliturgien. Nytt punkt 8 blir da leddet *Forbønn*. Bønnene blir identiske med bønnene som er foreslått i den nye vigselsliturgien. Den innledende rubrikken endres til:

Ekteparet kneler ved alterringen. Liturgen ber for ekteparet, med håndspåleggelse, en av følgende bønner, som avsluttes med Fadervår. Eventuelt kan også andre i følget delta i forbønnen med håndspåleggelse.

Det er i forbønnsliturgien ikke angitt noen konkrete forslag til bønnesalme når ekteparet kneler, slik det er i vigselsliturgien.

Det finnes også noen andre og mindre redaksjonelle forskjeller mellom vigselsliturgiene og forbønnsliturgiene enn det som her er nevnt.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Kirkerådet har tidligere beregnet kostnadene til dette utviklingsarbeidet til å ha en kostnadsramme på ca. kr 500 000. Dette omfatter arbeidstid, møter i NFG, fagkonsultasjoner og høringsprosess. Kostnadene tas fra Kirkerådets budsjett for 2016.

Når det gjelder budsjett for 2017 vil utgiftene være knyttet til ferdigstillingen av liturgiene med tanke på trykking. Kr 100.000 beregnes for det.

Det legges opp til at både 2003-liturgiene og de nye liturgiene trykkes opp i samme bok, en bok med bokmålsutgavene og en bok med nynorskutgavene. Dette vil først og fremst innebære utgifter for kjøp av liturgiene for arbeidsgiverne til prestene og til kirkemusikerne, samt at det i hver kirke skal være to eksemplarer av boken. Hva dette vil koste er ikke fastsatt på nåværende tidspunkt, men det kan nevnes at gjeldende liturgier på en av målformene i dag koster kr. 198 pr eksemplar. Når det blir fire liturgier og ikke bare to, kan en anslå beløpet til ca 300 kroner.